

Laura Kolbe

Suomen unohdetuin väitöskirja

KTM ERKKI ALHANGON HYLÄTTY
VÄITÖS KOLUMBIAN PAPERI-
JA VANUKETEOLLISUUDEN
MAHDOLLISUUKSISTA

Lokakuun 22. päivänä vuonna 1953 oli *Uuden Suomen* sisäsivulla lyhyt otsikko ”Uusi tohtori” ja sen alla nuoren miehen valokuva. Siinä nähtiin vienosti hymyilevä ja hieman alaspäin katsova kauppatieteen maisteri Erkki Alhanko, joka oli kaksi päivää aikaisemmin puolustanut väitöskirjaansa *Pulp and Paper Problem in Colombia*. Artikkelin referoi tilaisuudesta perusasiat. Kustoksesta toimi Helsingin Kauppakorkeakoulun rehtori, talousmaantieteen professori Kaarlo Hildén ja opponentteina olivat metsätaloustieteen professori Eino Saari Helsingin yliopistosta ja professori R. H. Roschier Teknillisestä korkeakoulusta. Väitöskirja tarkastettiin vastavalmistuneen Kauppakorkeakoulun juhlasalissa. Komeat puitteet korostivat tilanteen juhlallisuutta ja loivat akateemisuutta opinahjoon, jonka historiassa väittely oli nuori ilmiö. Alhangon väitös oli Kauppakorkeakoulun historian seitsemäs opinnäytteen puolustus. Illalla vietettiin iloinen karonkka KY:n tiloissa Kampissa kollegoiden, ystävien ja sukulaisten läsnäollessa.¹

Väitöstilaisuudesta löytyy kustoksen pinta-puolinen ja päiväämätön kuvaus Kauppakorkeakoulun opettajaneuvoston vuoden 1954 arkiston liitteistä. Hildén kehui aluksi esitarkastajien ja opponenttien pätevyyttä ja asiantuntevuutta. Väittelijä oli puolustautunut rauhallisesti ja asiallisesti. Itse tilaisuudessa kaikki tuntui sujuneen formaalisti ja hyvän akateemisen kaavan mukaan. Hildén referoi Roschierin ja Saaren lau-

suntojen loppupäätelmiä – arvosanaksi oli ehdotettu ”korkeintaan *lubenter approbatur*”. Sitteen selviää, että tapahtumassa oli esiintynyt myös ylimääräisiä vastaväittäjiä. Näiden kriittiset kommentit eivät olleet saaneet virallisia lausunnonantajia muuttamaan kantaansa. Rivien välistä on kuitenkin luettavissa, että sekä varsinaisten että ylimääräisten vastaväittäjien kritiikki oli suunnattu teoksen tieteellisesti ohueen rakenteeseen. Hildén puolusti valittua metodologiaa: ”Tekijä on suorittanut tutkimustyönsä kaukaisessa maassa vailla tieteellisiä kirjastoja ja vailla mahdollisuuksia olla kiinteässä kosketuksessa monitahoista kysymyskompleksiä edustaviin asiantuntijoihin [– –] Hän on itsenäisesti, usean vuoden ajan kerännyt laajan ja valaisevan aiheiston ja täydentänyt lähdekirjoista saamiaan tietoja Colombian luonnon- ja talousoloista ahkerasti retkeilemällä maan eri osissa. Tutkimus perustuu täten melkoiselta osalta omakohtaisiin havaintoihin ja kokemuksiin sekä ennen julkaisemattomaan aineistoon, mitä ei suinkaan voida sanoa väitöskirjoista yleensä. Mielestäni on annettava tunnustus siitä, että tekijä on muun toimensa ohella peräti vaikeissa olosuhteissa, joista kulttuurimaailmassa toimivat tieteenharjoittajat tuskin voivat muodostaa itselleen oikeata käsitystä, saattanut työnsä päätökseen ja saavuttanut useita arvokkaita tuloksia.”²

Prosessin kulku

Prosessin virallinen liikkeellelähtö tapahtui elokuussa 1953, kun esitarkastajat, professorit Saari ja Roschier jättivät puoltavat esitarkastuslausuntonsa Kauppakorkeakoulun opettajaneuvos-

1. *Uusi Suomi* 22.9.1953, Uusi tohtori. Kirjallisia muistitietoja Marja-Liisa Sarkko, helmikuu 2013.

2. Aalto-yliopiston arkisto, Kauppakorkeakoulun Opettajaneuvoston arkisto, pöytäkirjan liitteet vuodelta 1954. Kokouspöytäkirjoista ei suoraan selviä, milloin Hildénin lausunto on ollut käsitellyssä. Sen vasempaan nurkkaan on käsin kirjoitettu L54, mikä voinee viitata vuoden 1954 ensimmäiseen kokoukseen.

tolle. Painatuslupa myönnettiin ja työn ohjaaja, rehtori Hildén ilmoitti syyskuussa opettajaneuvostolle, että kauppatieteen maisteri Erkki Alhangon väitöskirjan julkinen tarkastus on maanantaina lokakuun 19. päivänä kello 12. Kaikki eteni perinteisen tieteellisen kaavan mukaan väitökseen saakka.³

Tämän jälkeen prosessiin tuli poikkeuksellista hitautta, sillä vasta lokakuussa 1954 opettajaneuvosto teki dramaattisen päätöksen esittää väitöskirjaa hylättäväksi.⁴ Tunnelma kokouksessa oli käsin kosketeltavan tiheä – sen voi lukea pöytäkirjan kommentteista. Koettiin Suomen tiedehistoriassa harvinainen väitöskirjan hylkääminen esitarkastuksen läpäisemisen, väittelyn ja vastaväittäjien puoltavien lausuntojen jälkeen. Tapahtunutta seurasi *damnatio memoriae* eli eräänlainen ”muiston kiroaminen”.⁵ Jokainen Erkki Alhangon väittelyn ja väitöskirjan jättämä jälki poistettiin Kauppakorkeakoulun julkisesta historiasta ja historiakerronnasta, ikään kuin tapahtumaa ei ikinä olisi ollut. Helsingin kauppa-
korkeakoulun vuoden 1953 vuosikertomuksesta, myöhemmistä historioista tai tilastoluetteloista ei löydy mainintaa Alhangon väitöksestä.⁶ Kunnan menetyksen jälkeinen tyhjiö vaikutti Alhangon elämään: hän ei viittaa lainkaan väittelynsä

vuonna 2007 ilmestyneessä muistelmateoksessaan *Konsulina Kolumbiassa – kauppa kaukomailla 50 vuotta*.⁷ Unohdus on ollut niin täydellinen, että Alhangon tapausta ei mainita edes hylättyjen suomalaisten väitöskirjojen listoilla.⁸

Mitä todellisuudessa tapahtui?

Miksi Erkki Alhangon väitöskirjasta tuli jo sen ilmestymisvuonna Suomen unohdetuin akateeminen opinnäyte? Aalto-yliopiston arkistosta löytyvien opettajaneuvoston kokouslähteiden mukaan tapahtumien kulku on rekonstruoitavissa. Ongelmat saattoivat alkaa jo kuukautta ennen väittelyä. Opettajaneuvoston pöytäkirjan liitteistä syyskuulta 1953 löytyy Alhangon anomus, joka koski 80 000 markan apurahahakemusta väitöskirjan viimeistelyä ja painatuskulujen kattamista varten. Sivun ylälaitaan on ohuella käsialalla kirjoitettu: ”Opettajaneuvoston kokous Hylätty.”

Anomuksesta selviää Alhangon henkilöhistoriaa, johon hän muistelmissaan lyhyesti viittaa. Hän suoritti ekonomintutkinnon vuonna 1943 rintamapalveluksessa olleille myönnetyn opintoloman aikana. Kauppatieteen kandidaatin tutkinnon Alhanko suoritti kolme vuotta myöhemmin. Jatkosta hän toteaa seuraavaa: ”Vuodesta

3. Ks. nootti yllä.

4. Aalto-yliopiston arkisto, Kauppakorkeakoulun Opettajaneuvoston arkisto, pöytäkirja opettajaneuvoston kokouksesta 15.10.1954.

5. [D]*amnatio memoriae* oli roomalainen käytäntö, jolla osoitettiin halveksuntaa pettureina pidettyjä kohtaan. Jokainen jälki ihmisestä poistettiin, ikään kuin tätä ei ikinä olisi ollutkaan. Esimerkiksi epäsuositut hallitsijat saatettiin kirotta hänen kuoltuaan. Tuomion julistamisen jälkeen tuomitun nimi poistettiin kaikista kirjakääröistä, keisarien tapauksessa myös piirtokirjoituksista. Myös patsaat tuhoettiin.

6. *Helsingin kauppa-
korkeakoulun vuosikertomus 1953–1954*. Helsinki 1954, 72, luettavissa http://web.lib.hse.fi/FI/muisti/hse/vuosikertomus_1953-1954.pdf (luettu 2.4.2013), Michelsen, Karl-Erik, *Vuosisadan tilinpäätös. Helsingin kauppa-
korkeakoulu 1911–2001*. Edita 2001; Elina Pöykkö & Veijo Åberg (toim) *Tulkintoja, tosiasioita, tarinoita. Helsingin kauppa-
korkeakoulun historiaa*. WS Book-

well 2010 ja Elina Pöykkö & Aaro Jalas, *Liikkeessä! Kauppa-
korkeakoulun vuosisata*. BTJ Finland Oy 2011. Yleiset tiedot tässä artikkelissa perustuvat näihin teoksiin.

7. Tieto tapahtumasta on elänyt perheen muistitiedossa hahmottomana tapauksena, eikä siitä juuri ole puhuttu.

8. <http://www.kysy.fi/kysymys/kysyisin-tohtorinvaitoksesta-onko-koskaan-kenenkaan-vaitoskirjaa-hylattyy> (luettu 10.6.2013). Helsingin kaupunginkirjaston Kysy.fi-sivustolla luetaan muut tunnetut tapaukset: Israel-Jacob Schur (uskontotiede, 1937), Paavo Hiltunen (lakitiede, 1951), Karmela Belinki (naistutkimus, 1984) ja Riitta Nelimarkka (taiteiden tutkimus, 2000). Viimeksi mainittu tapaus tulee lähimmäs Alhankoa: Nelimarkan tutkimus sai vuonna 2000 painatusluvan ja vastaväittäjät ehdottivat sen hyväksymistä. Taideteollisen korkeakoulun tutkintoneuvosto kuitenkin hylkäsi työn. Nelimarkka valitti päätöksestä, tutkintolautakunta hyväksyi valituksen ja väitöskirja hyväksyttiin. Väittelijä on käsitellyt asiaa kirjassaan *Väitösfarsssi: taistelusta hatusta* (Seneca 2003).

1947 alkaen toimin Colombiassa suomalaisten vientitavaroiden edustajana sekä Suomen varakonsulina, josta viimeksi mainitusta tehtävästä ei ole tuloja. Tulot vaihtelevat suuresti, vv. 1951–1952 ei niitä ollut lainkaan, koska tuotantokustannustemme ollessa kohtuuttoman korkeat, kaupankäynti Suomen ja Colombian välillä oli mahdotonta. Colombian kalliiden olojen sekä lukuisten, pakollisten matkojen takia menot ovat erittäin suuret tuloihin verraten.”⁹ On mahdollista, että Alhanko ei saanut viimeistelyrahaa, koska kirja käytännössä oli jo painossa. Tukea työlle olivat antaneet Suomen Liikesivistysrahasto (kolme apuraha) ja Keskuskauppakamari.

Erkki Alhangan ja Helsingin Kauppakorkeakoulun vaiheet kietoutuvat Suomen sodanjälkeiseen tilanteeseen, kansalliseen selviytymiseen uudenlaisen kansainvälistymisen paineessa. Yksityisesti käynnistetty ja rahoitettu koulu tasapainotteli monenlaisten odotusten välimaastossa. Oli tarve modernisoida alan koulutusta sekä vahvistaa tutkimuslinjaa ja siihen pohjautuvaa tieteellistä opetusta. Koulun perustamisideologiaan oli vuonna 1911 kuulunut vahva tarve luoda toimivat suhteet suomalaiseen elinkeinoelämään ja kunnallishallintoon, mikä näkyi koulun yliopistomaailmasta poikkeavassa hallintokulttuurissa. Helsingin kaupunginvaltuusto valitsi edustajan ja Suomen Yleinen Kauppiaskokous kaksi edustajaa koulun hallitukseen. Koululle annettiin 1910-luvulla kolme tehtävää: sen tuli antaa ”perusteellista taloudellista ja kauppa- ja kauppasivistystä” nuorille henkilöille, kasvattaa päteviä opettajia koulutuksen alemmille tasoille eli kauppaopistoihin ja -kouluihin sekä tuottaa tieteellisesti korkeatasoista kauppa- ja taloustieteellistä tutkimusta. Perustamisvaiheessa 1910-luvulla todettiin viime mainitun tosin olevan ”kaukaisen tulevaisuuden tavoite”.¹⁰

”Kaukaista tulevaisuutta” saatiin odottaa 1930-luvulle saakka. Käytännössä Kauppakorkeakoulu sai ammatillisen korkeakoulun luonteen: päätehtävä oli valmistaa liike-elämän rutinit hyvin tuntevia kaupallisen alan ”käytännön

miehiä”. Koulun johto koostui suomalaisen sivistysperinteen kasvateista, joiden toiveena oli vahvistaa teoreettista opetusta ja yleistä akateemisuutta. Sen toivottiin antavan opiskelijoille ymmärrystä yhteiskunnan ja liikeyritysten välisestä monitahoisesta vuorovaikutuksesta. Kauppa- ja korkeakoulusta rakennettiin 1920- ja 1930-luvulla akateeminen instituutio, jonka virkarakenteesen ja toimintakulttuuriin omaksuttiin piirteitä yliopistollisesta perinteestä. Vanhemman opettajan virat muutettiin vuonna 1920 professuuriksi, kaksivuotista perustutkintoa seurasi mahdollisuus kandidaatin tutkintoon vuonna 1921 ja vuodesta 1931 oli mahdollista suorittaa tohtorin tutkinto. Oppilaskunta järjestäytyi Kauppakorkeakoulun Ylioppilaskunnaksi vuonna 1923. Symbolimaailman kärkihahmoksi nostettiin roomalainen kaupan jumala Mercurius ja akateemisia arvoja alettiin myöntää juhlallisessa promootiossa vuodesta 1945. Ensimmäinen promootio järjestettiin keväällä 1946 – tässä akateemisessa juhlassa kauppatieteen kandidaatti Erkki Alhanko vihittiin maisteriksi.¹¹

Alhangan väitös oli koulun seitsemäs. Tavoitteena oli tuolloin muuttaa kauppa- ja kauppasivistys kauppatieteeksi. Pohjoismaiden ensimmäinen kauppatieteiden tohtori oli Vilho Nurmilahti, kirjanpidon lehtori ja kirjastonhoitaja, jonka väitöstilaisuudesta lokakuussa 1937 tuli suuren luokan mediatapahtuma. Saksankielinen väitöskirja oli nimeltään *Der formale Aufbau der Jahresvermögensbilanz*. Seuraava väitös oli seitsemän vuoden kuluttua. Kauppatieteen kandidaatti Matti Saario jätti väitöskirjansa keväällä 1945. Se käsitteli yritysten kustannuslaskennassa tärkeitä käyttöomaisuuden poistoja.¹² Saarion väitöskirjan kä-

9. Aalto-yliopiston arkisto, Kauppakorkeakoulun Opettajaneuvoston arkisto 1953, liite Erkki Alhangan anomus 23.9.1953.

10. Pöykkö & Jalas, 15–21.

11. Pöykkö & Jalas, 26–29, Alhanko, 27–29.

12. Matti Saarnio, *Realisaatioperiaate ja käyttöomaisuuspoisto taulukkolaskennassa*. Liiketaloustieteellinen Tutkimuslaitos 1945, 3–4.

sittely Opettajaneuvostossa antoi esimakua tulevasta ja osoitti, kuten Kauppakorkeakoulun historian kirjoittanut Karl-Erik Michelsen toteaa, oppilaitoksen tieteellistä kypsymättömyyttä. Sääntöjen mukaan Opettajaneuvosto päätti väitöskirjan hyväksymisestä, antoi lopullisen arvosanan ja lausunnon. Kollegiaalisuuden nimissä jokainen neuvoston jäsen esitti ensin mielipiteensä ja yhteiskeskustelussa päätettiin työn arvosanasta. Mahdollisia arvosanoja oli kolme: *ap-probatur*, *cum laude approbatur* ja *laudatur*. Saarion työtä arvioidessaan opettajaneuvosto jakautui ja keskusteli työn teoreettisesta taustasta ja tavoitteista, teorian soveltuvuudesta käytännön kirjanpitoon ja liiketaloustieteen merkityksestä laajemmin. Keskustelun sävyn määräsi rehtori O. W. Louhivuori, jonka suhtautuminen oli kriittinen. Arvosanaksi määrittyi lopulta uusi, kokouksessa synnytetty *non sine laude approbatur*.¹³

Saarion työ sijoittui murroskohtaan. Michelsenin mukaan työn käsittelyyn heijastui kaksijakoinen paine. Liiketaloustieteestä haluttiin oma tutkimuksellinen kivijalka, jonka varassa Kauppakorkeakoulussa tehtävä tutkimus voitaisiin erottaa Helsingin yliopiston tutkimusperinteestä. Toisaalta akateemisten kriteerien määrittely oli yliopiston kasvattien käsissä. Todellisuudessa korkeakoululla ei ollut omaa tieteellistä traditiota, ja kuvaa sekoittivat uudet läntiset kansantaloustieteen virtaukset. Ne mursivat Suomessa pitkään vahvana olleen saksalaisen historiallisen koulukunnan vaikutusta. Kauppakorkeakoulussa voitiin panostaa laajamittaisesti jatko-opintoihin, kun Suomen Akademia alkoi myöntää apurahoja nuorille tieteenharjoittajille, ja Kauppakorkeakouluun saatiin rakennettua omaa tutkijakuntaa. Opettajaneuvosto päätti suosia väitöskirjantekijöitä, joiden tutkimus kohdistui joko liike- tai kansantaloustieteeseen. Jatko-opinnoista tuli todellinen ammatillinen vaihtoehto Kauppakorkeakoulun opiskelijoille vasta 1950-luvun taitteessa.¹⁴

Tieteellinen ambitio kohdistui tavoitteeseen saada 1950-luvun alussa professuurit kansanta-

loustieteeseen, kauppa- ja liikkeenhoito-oppiin, liikelaskentaoppiin ja kauppa-oikeuteen. Yhdes-tätoista uudesta assistentin virasta yksi suunnattiin talousmaantieteeseen. Tutkimustoiminan vilkastuminen tuotti tulosta ja ensimmäinen uuden aikakauden väitöskirjojen tihentymä sijoittui 1950-luvun taitteeseen. Reino Heino väitteli vuonna 1948 vähittäismaksukaupan organisaatiosta ja rahoituksesta. Vuotta myöhemmin valmistui kaksi historiaan painottuvaa väitöskirjaa. Jorma Pohjanpalon *Suomen kauppamerenkulku* oli talousmaantieteellinen yleisesitys Suomen kauppamerenkulusta purjelaivojen aikakaudelta maan itsenäistymiseen ja sen jälkeiseen aikaan. Sitä leimasi kansallinen näkökulma ja siinä korostui itsenäistymisen suuri vaikutus talouselämään. Pohjanpalo kuului talousmaantieteen professori Kaarlo Hildénin ”talliin”.¹⁵ Unto Virtasen väitöskirja oli syvälinen katsaus Suomen teollisuuden sodanaikaisiin rakenteisiin.¹⁶

Kaupallista, konsulaarista vai tieteellistä toimintaa?

Ennen 1950-luvun alkua mikään vuonna 1917 Hämeenlinnassa syntyneen Erkki Alhangan elämänskaarsa ei viitannut vahvaan tieteelliseen ambition tai akateemiseen kunniahimoon. Opinnot, tiede ja tutkimus saattoivat olla yksi vaihtoehto monien joukossa 1940-luvun jälkipuolella, kun tulevaisuus oli auki ja noin 30-vuotias vastavalmistunut maisterismies mietti urasuuntautumistaan. Hän oli sota-ajan ja jälleerakennuskauden nuori: sodan lopputulos muutti maailmaa, mikä edellytti uudenlaista osaamista.

13. Väitösprosessin kuvaus Michelsen, 132–136.

14. Michelsen, 146–147.

15. Tätä kirjoitettaessa huhtikuussa 2013 vanhimmat Kauppakorkeakoulun väitöskirjat ovat luettavissa osana Aalto-yliopistonkirjaston Töölön sivupisteen (ent. Domuksen kirjasto) vanhojen kirjojen kokoelmaa.

16. Unto Virtanen, *Suomen teollisuuden rakenne 1944 ja sen kehityksen yleispiirteitä*. Liiketaloustieteellinen tutkimuslaitos 1949, 16.

Kääntöpuolella oli kova kysyntä kriisi- ja kenttäkokemusta saaneista miehistä. Alhangan tausta ja opinnot, sota-ajan harjaantuneisuudet ja kansainvälinen toiminta 1940-luvulla avasivat monia ovia ja mahdollisuuksia uran luomiseen.

Konsulina Kolumbiassa -kirja piirtää esiin opintoihin pohjaavan sosiaalisen nousun. Alhanko syntyi vahvasti agraaritaustaiseen perheeseen; äiti oli ratsutilan tytär Tyrvännöstä ja Hugo-isä kirkonkylän kaupan apulainen. Kauppiasisän vanavedessä perhe muutti aluksi Hämeenlinnaan ja pian Helsinkiin, jossa avattiin kolme sekatavarakauppaa. Hugo Alhainen oli Maakauppiaiden Osakeyhtiön jäsen; se oli yksi tukkuliikkeistä, joista myöhemmin tuli Kesko Oy. Kirjoitettuaan ylioppilaaksi Erkki Alhanko pääsi vuonna 1938 Kauppakorkeakouluun, oltuaan sitä ennen harjoittelijana Leipzigin Edeka-nimisen tukkukaupan konttorissa. Leipzigin oli tuohon aikaan maailman ensimmäiseksi arveltu kauppakoulu, joka oli jakautunut kahteen linjaan, kaupalliseen ja konsulaariseen. Saksassa syttyi, kuten Alhanko kuvaa, ”ajatus ja toive opiskella konsulilinjalla, joka valmisti asiantuntijoita ulkomaankauppaan”. Jännitteinen politiikka Euroopassa pakotti Alhangan palaamaan Suomeen – ”laivamatkani kulki miinakenttien väliin jätetyllä väylällä” – ja aloittamaan opinnot Kauppakorkeakoulussa.¹⁷

Kodin odotuksista Alhanko mainitsi: ”Isäni oli toivonut, että perustaisin Suomeen ensimmäiset valintamyymälät, supermarketit, jotka olivat vastikään tulleet muotiin.” Kauppias- ja elämäkokemusta kertyi armeijasta, ja Alhanko suoritti ekonomitutkinnon toisen vuosikurssin rintamalla 1943. Hän alkoi järjestää rykmenttiinsä ohjelmaa, kielikursseja ja viriketoimintaa, kuten elokuvia. Korsutoveri I. Nemeksen kanssa toteutetun hankinta- ja myyntitoiminnan pohjalta sotilaiden puhdetöinä tekemiä puisia leikkikaluja ja hyötyesineitä myytiin ”vaunulasteittain” OTK:lle. Rintamamiehet saivat lisätuloja, ja kauppiaatkin keräsivät muutaman roposen itselleen.¹⁸

Vapauduttuaan armeijasta 1944 Alhanko siirtyi työelämään. Hän toimi aluksi Uudenmaan läänin liikevaihtoverotoimiston verotarkastajana ja myöhemmin saman konttorin toimistopäällikkönä. Hän opiskeli iltaisin kauppatieteen kandidaatin tutkintoa varten ja sai opinnot valmiiksi lyhyessä ajassa. Pääaineina olivat teollisuuskustannuslaskenta ja talousmaantiede. Laudaturtyön Alhanko teki myllyteollisuuden kustannuslaskennasta, johon tutkimusaineisto tuli OTK:n myllystä Helsingissä. Valmistuttuaan Alhanko toimi Elannon liiketaloustieteellisen tutkimuslaitoksen päällikkönä, tehtävänään yhdistää uuden lain edellyttämä kustannuslaskenta ja kaupallinen kirjanpito. Tämän aineiston pohjalta Liiketaloustieteellinen tutkimuslaitos julkaisi vuonna 1947 Alhangan teoksen *Teollisuuskirjanpidon näyte- ja harjoitusesimerkkisarjoja*, joka perustui leipomon kustannuslaskentaan. Kirja oli myös Kauppakorkeakoulun kurssikirja ja Alhanko piti aihepiiristä sekä yksityisiä luentoja että antoi opetusta yliopiston metsätieteellisen laitoksen luentosalissa.¹⁹

Pulp and Paper Problem in Colombia

Erkki Alhangan pääasiassa Bogotassa kirjoitettu väitöskirja on 107-sivuinen teos Kolumbian metsävarallisuudesta ja luonnonvaroista paperi- ja vanuketeollisuuden näkökulmasta. Ensisijainen tutkimuskysymys liittyy siihen, oliko Kolumbialla luontaisia edellytyksiä vanuke- ja paperiteollisuuden harjoittamiseen. Esipuheessa viitataan Kolumbian monipuolisiin mahdollisuuksiin metsäelinkeinojen kehittämiseksi ja verrataan maata Suomeen, Kanadaan ja Yhdysvaltoihin, metsäteollisuuden keskuksiin. Samalla selviää, että Alhanko hankki tutkimuksensa pääaineistot näistä maista, erityisesti Kolumbiasta, jossa hän

17. *Konsulina Kolumbiassa*, 18–20.

18. *Konsulina Kolumbiassa*, 22–23.

19. *Konsulina Kolumbiassa*, 31. Teollisuuskirjanpito- ja liikevaihtoverotoimiston tutkimuslaitoksen julkaisu N:o 9.

oli ollut viisi vuotta ”Suomen hallituksen ja vientiteollisuuden edustajana”.

Väitöskirja jakautuu kolmeen osaan. Ensimmäisessä esitellään Kolumbiaa ja maan elinkeinolaamaa. Toisessa tarkastellaan haasteita, joita mahdollinen paperi- ja vanuketeollisuuden laajamittainen kehittäminen maassa edellyttäisi. Kolmas osa esittelee alaan liittyvää tuontia Kolumbiassa. Esipuheessa kiitellään erityisesti työtä edesauttaneita tutkijoita. Kiitosten kärkeen nousee Alhankoa koko ajan rohkaissut rehtori Kaarle Hildén. Myös professorit Mikko Tamminen ja Pekka Heinänen sekä tulevat vastaväittäjät, professorit Roschier ja Saari saavat tunnustusta. Käsikirjoituksen lukemisesta ja kommentoinnista kiitetään vielä Suomen Paperiteollisuuden Yhdistyksen toimitusjohtaja Holger Nysténiä, tärkeää taustavaikuttajaa Alhangan siihenastisessa elämässä, ja samassa liitossa vaikuttanutta diplomi-insinööri Kaj O. Hammarénia.²⁰

Kun väitöskirjaa luetaan 2010-luvun tieteellisin silmin, vaikuttaa kirja ohuehkolta ja tutkimusote pikemmin kuvailevalta kuin analyttiseltä. Aihepiiri on kuitenkin uusi suhteessa Kauppakorkeakoulun aikaisempiin kansallisiin väitöskirjoihin. Suuri ansio on siinä, että kirja välitti suomalaiselle lukijakunnalle laajasti ja kootusti tietoa keskeisen, väestöltään lähes 12 miljoonaisen Latinalaisen Amerikan maan maantieteestä ja ilmasto-oloista sekä tuotantorakenteesta ja teollisuuden haasteista. Väitöskirja liittyy siten konkreettisesti toimiin, joilla haluttiin edistää kauppaa Suomen ja Kolumbian välillä. Suorat ja säännölliset laivayhteydet oli saatu Etelä-Amerikan maihin 1920-luvulla ja ensimmäiset kauppasopimukset solmittiin seuraavalla vuosikymmenellä Suomen, Argentiinan ja Brasilian välille. Argentiinalainen vilja ja brasilialainen raakakahvi olivat tuontituotteiden kärjessä, Suomen viennin perustuessa paperi- ja pahvituotteisiin. Perinteinen valtiollinen diplomatia alkoi näissä maissa samaan aikaan. Sota vaikutti kauppasuhteisiin, mutta kiinnostus vientiin kasvoi, ja erityi-

sen aloitteellisia olivat suomalaisen paperiteollisuuden edustajat, kärjessä Suomen Paperiteollisuuden Yhdistys.²¹

Alhangan väitöskirja täydensi suomalaisten ja mahdollisten kansainvälisten lukijoiden Kolumbia-tietoutta. Varsinaisia lähteitä ei tutkimuksessa ole lueteltu, mutta kirjallisuusluettelosta selviää, että Alhanko perusti tutkimuksena kolumbialaisiin, kanadalaisiin, suomalaisiin ja yhdysvaltalaisiin virallisiin asiakirjoihin ja julkaisuihin. Alhanko arvioi Kolumbian kauppapolitiikkaa suopein silmin, ja esitti, että maa oli pitkään ollut viennissään ja tuonnissaan riippuvainen Yhdysvalloista. 1940-luvulla lopulla se oli vahvasti avautumassa Eurooppaan, myös Suomeen ja ensimmäiset vaihtokauppasopimukset (*barter agreements*) oli solmittu maitten välillä vuonna 1951.²²

Laajassa kakkosluvussa Alhanko pohtii Kolumbian kotimaisen paperi- ja selluloosateollisuuden kehittämismahdollisuuksia. Niitä hän pitää huonoina trooppisten olosuhteiden, hintatason ja puiden ominaisuuksien takia. Niinpä Alhanko tarkastelee – osin laboratorioanalyysiin pohjautuen – muiden raaka-aineiden käyttöä metsäteollisuuden raaka-aineena. Niihin kuuluivat bambu, olki ja *bagasse* (engl.), sokeriruo’osta sokerin irrottamisen jälkeen jäävä kuitumassa, sekä trooppinen Yarumo-puu.²³ Paperi- ja selluloosateollisuuden kehittäminen Kolumbiassa edellyttäisi Alhangan mukaan huomattavia pääomia, suuria ulkopuolisia investointeja ja tutkimustoimintaa. Koska sellaisia ei ollut näköpiirissä, Alhanko toteaa: ”Colombia must cover its pulp and paper demand by imports”.²⁴

20. Erkki Alhanko, *Pulp and Paper Problem in Colombia*. Helsinki 1953. Foreword.

21. Aaro Jalas, Kahvia kaamokseen – paperia tropiikkiin. Teoksessa Jussi Pakkasvirta & Jukka Aronen (toim) *Kahvi, pahvi ja tango. Suomen ja Latinalaisen Amerikan suhteet*. Gaudeamus 1998.

22. *Pulp and Paper Problem in Colombia*, 34–36.

23. *Pulp and Paper Problem in Colombia*, 64–77.

24. *Pulp and Paper Problem in Colombia*, 103–104.

Tihentyvä lausuntokierros

Elokuussa 1953 Kauppakorkeakoulun opettajaneuvostossa käsiteltiin esitarkastajien ja tulevien opposenttien lausuntoja Erkki Alhangon väitöskirjasta. Professori Saaren käsinkirjoitussa, kolmisivuisessa lausunnossa todetaan tutkimuksen vastaavan ”sellaisia vaatimuksia, joita meillä väitöskirjassa yleensä asetetaan” ja suositetaan painatusluvan myöntämistä. Saari ohjeisti tekemään muutamia rakenteellisia parannuksia, mutta totesi, että ”aihe on kiintoisa ja ajankohtainen sekä Suomen ulkomaankaupan kannalta hyödyllinen”. Saaren mukaan väitöskirja osoitti, että käytännön työssä saavutettu tieto ja kokemus voidaan jalostaa tieteen palvelukseen. Itse aihe, tropiikin metsien mahdollisuudet paperiteollisuuden raaka-ainelähteenä, oli olennainen. Saari oli kuitenkin tekijää optimistisempi: ”Selluloosateollisuuden teknillisen nopean kehityksen synnyttämiin mahdollisuuksiin olisi ehkä ollut syytä viitata vähän enemmän, sillä ne voivat ehkä olennaisesti muuttaa tämän hetken kuvaa.” Professori Roschier totesi sivun mittaisessa lausunnossaan, että tekijän perehtyneisyys tutkimusmaan oloihin oli kiistaton etu. Roschierin kritiikki suuntautui tutkimuksen teknilliseen osaan ja tietoihin, jotka koskivat suomalaisten tehtaiden tuotantoa. Häinkin suositteli painatusta.²⁵

Väitöksen jälkeen maisteri Alhanko sai odottaa yli vuoden lopullista hyväksyntää. Hän palasi syksyllä 1953 Kolumbiaan, mukanaan raskaana ollut nuori vaimo ja vuonna 1951 syntynyt poika. Tytär Anneli tuli maailmaan joulukuussa 1953 Bogotassa. Kauppakorkeakoulun asiakirjoista ei selviä, milloin ja miten kriittinen yhteisö muodostui ja tuli esiin. Kun asia tuli opettajaneuvostoon päätettäväksi 15. lokakuuta 1954, oli rintama saanut korkeakoulun sisällä jo yhden äänen ja kahdet kasvot: kansantaloustieteen professori Mikko Tamminen ja laskentatoimen vt. professori Henrik Virkkunen hyökkäsivät rajusti väitöskirjaa ja siinä esitettyjä tulkintoja vastaan. Opettajaneuvoston pöytäkirjan liitteenä olevat

lausunnot ovat Tammisen ja Virkkusen kirjoittamat (liitteet A ja B). Oman kirjallisen vastineensa niihin antoi rehtori, työn ohjaaja Kaarlo Hildén (liite C) ja muistion kokoukselle oli laatinut myös kauppaoikeuden professori, korkeakoulun vara-rehtori Kalle Kauppi (liite D). Lisäksi pöytäkirjan liitteenä on päiväämätön kommentaarimuistio, tekijänä ulkopuolinen asiantuntija eli teollisuusmies ja dipl.ins. K. H. Pentti. Tältä muistiota olivat pyytäneet Virkkunen ja Tamminen. Kaikista lausunnoista voi lukea, että väitöskirjan epävirallista taustatarkastusta oli tehty jo pitkään; niissä viitattiin muun muassa Erkki Alhangon aikaisempaan vastineeseen. Sellaista ei kuitenkaan löydy opettajaneuvoston aikaisempien kokousten pöytäkirjaliitteistä, ei myöskään Tammisen ja Virkkusen ensimmäisiä kriittisiä muistioita.²⁶

Seuraavassa rekonstruoidaan kritiikin ja puolustuksen jakolinjoja, esitellään opetusneuvoston äänestystulos ja äänestäjät sekä yritetään rivien välistä lukea Alhangon kadonneen vastineen pääkohtia. Virkkusen kritiikin keskeinen kohta liittyi siihen, voiko Alhangon työtä lainkaan tarkastella tieteellisenä tutkimuksena. Siitä puuttui tutkimukselle leimallinen ”olennaisten seikkojen valikointi”, millä viitattiin aiheen rajaamiseen. Virkkusen mukaan tiedot oli nyt koottu sattumanvaraisesti ja ”teoksen aihepiiri paisuu hallitsemattoman laajaksi ja tekijän asennoituminen muodostuu epätieteelliseksi”. Virkkunen kyseenalaisti työn keskeiset väitteet kolumbiaisten puulajikkeiden käytöstä paperinvalmistuksen raaka-aineena. Epävirallinen opposentti viittasi lisäksi siihen, että tuotantokustannuksia, kysyntä- ja kulutustietoja oli tutkittu epätas-

25. Aalto-yliopiston arkisto, Kauppakorkeakoulun Opettajaneuvoston arkisto, pöytäkirja opettajaneuvoston kokouksesta 12.8.1953, liitteet: Eino Saaren ja R.H. Roschierin lausunnot, molemmat päivätty elokuulle 1953.

26. Aalto-yliopiston arkisto, Kauppakorkeakoulun Opettajaneuvoston arkisto, pöytäkirja opettajaneuvoston kokouksesta 15.10.1954. Liitteet A, B ja C sekä Kaupin ja Pentin lausunnot konekirjoitusversioina.

lisesti, ja ”paperin nykyisen menekin ja sen tulevan kehityksen tutkiminen” oli hataralla pohjalta. Erityinen piikki suunnattiin Alhangon käyttämää ”in every respect” -metodia kohtaan. Se oli tuottanut lopputuloksena näkökohtien pinta-puolista esittämistä ja niiden pohjalta tehtyjä johtopäätöksiä ja väittämiä, joiden todistusvoima oli ohut. Lisäksi työtä kuormittivat asiavirheet ja epätarkkuudet.²⁷

Professori Tamminen perusteellisempi ja yksityiskohtiin tarkemmin pureutuva muistio nosti esiin osin samoja asioita. Hän viittasi suuremmin Alhangon kirjoittamaan vastineeseen, mikä tekee mahdolliseksi rekonstruoida kiistelyn pääjakolinjat. Ensimmäinen koskee aiheen valintaa ja jäsentelyä; Tamminen kritiikki suuntautuu siihen, että ”kansantaloudellisia aspektejä” oli liian vähän eikä Alhanko ollut ottanut hänen kommenttejaan huomioon. Alhanko puolustautui vetoamalla siihen, että kyseessä ei ollut kansantaloudellinen tutkimus ja viittasi Tammiselta saamaansa ohjaukseen. Henkilöön menevä taso nousi nyt esiin, ja syytökset koskivat ohjauksen luonnetta, joka oli tapahtunut ”aamiaisaikaan Kauppakorkeakoulussa”. Tamminen vastineesta paistaa antipatia koko prosessia kohtaan: ”Haluan aluksi mitä voimakkaimmin korostaa, että alun perin jouduin puuttumaan asiaan yksinomaan siitä syystä, että rehtori Hildén nimenomaan pyysi minua lukemaan osan Alhangon väitöskirjan käsikirjoituksesta. [– –] esitin rehtori Hildénille useaan otteeseen, että valitusta aiheesta voidaan käsittääkseni laatia ansiokas ja mielenkiintoinen komiteamietintö tai siihen verrattava selvitys, mutta ei hevillä sanan varsinaisessa mielessä tieteellistä tutkimusta, koska lopputulokset eivät missään tapauksessa ole verifoitavissa.” Auktoriteettinaan Tamminen käytti professori Eino Kailan näkemystä ”koeteltavuuden periaatteesta” ja professori Oiva Ketosen ajatusta ”relevanssin probleemin ratkaisemisesta”. Hän viittasi myös professori Ernst Nevanlinnan ”ilmehikkääseen nimitykseen” henkisestä siisteystestä, joka tarkoitti ”kokonaisprobleeman ja

jokaisen osaprobleeman selvää ja loogista asetelua”.²⁸

Tamminen kaipasi väitöskirjaan ”luontevaa taustaa”, kontekstia, johon tutkimus olisi voinut nojata. Alhangolle oli annettu luettavaksi P. T. Ellsworthin tutkimus *The International Economy* (New York 1950), joka on väitöskirjan lähdeluettelossa, mutta johon ei viitata Tamminen toivomalla tavalla. Taustoitus jäi näin tekemättä ja ”ajankohtainen kysymys ns. kehittymättömien maiden talouselämän kehittämisestä” jäi tekijältä ymmärtämättä. Tamminen kaipasi työltä selkeämpää kysymyksenasettelua siten, että Kolumbiaan perustettavaa paperiteollisuutta olisi arvioitu kirikkaammin joko maantieteellisesti, teknillisesti tai liiketaloudellisesti sekä osana kansainväliseen erikoitumiseen liittyvää työnjakoa. Nyt Alhanko oli tyytynyt vain toteamaan, ”ettei tällaisen teollisuuden perustaminen ole ’suositeltavaa’ – määrittelemättä mitään selvää kriteeriota, jonka mukaan tällainen väittäminen on oikeutettu”. Perimmältään kiista jakautui oppiainepohjaiseksi, kuten Tamminen totesi:

Probleemin kansantaloudellisen puolen selvä oivaltaminen [alleviivaus Tamminen] ei nähdäkseni millään tavoin estä tutkimusta olemasta silti talousmaantieteellinen. Tärkeintähän on, että tutkija näkee koko probleemansa selvästi hahmottuneena ja jäsenneltyinä, vaikka tyytyisikin seikkaperäisesti tutkimaan vain osaa siitä. Itse asiassa tekijä olisi päässyt sängen vähällä kansantaloudellisella resonemangilla, kunhan se vain olisi tapahtunut selkeän kysymyksenasettelun puitteissa. Olisi miltei riittänyt, jos hän olisi todennut, että vaikka paperi- ja vanuketeollisuuden perustaminen Colombiaan ei olisikaan liiketaloudellisesti kannattavaa, niin se silti saattaa olla muilla perusteilla ”suositeltavaa”. Jos tekijä taas on sitä mieltä, ettei riittävästi muitakaan

27. Yllämainittu kokous, Liite A. Vt. professori Henrik Virkkusen lausunto.

28. Yllämainittu kokous, Liite B, Professori Mikko Tamminen lausunto, sivu 2.

perusteita ole olemassa ja lisäksi haluaisi lukijansa päätyvän samaan tulokseen, hänen olisi tietenkin se pätevästi osoitettava.²⁹

Kritiikin muut kohdat Tamminen ohjasi kahdenvälisen ohjaussuhteen kommunikaatiovaikeuksiin ja muutamiin yksityiskohtiin, kuten lähteiden luotettavuuteen. Sitten hän meni henkilökohtaisuuksiin viittaamalla Alhangon ”erikoisopintojen” ohuuteen ja naiviin käsitykseen tieteellisen tiedon luonteesta. Kiista kulminoitui koskemaan tutkimuksen aineistohankinnan tieteellisyttä, ja siihen saadaan Alhangon vastineesta suora sitaatti: ”Eivätkö professorit Tamminen ja Virkkunen katso edes Amazons-joen lähdealueille, Magdalena-jokialueelle ja muuallekin Colombiassa tekemieni matkojen osoittavan, että olen harjoittanut erikoisopintoja?” Sitäaikaista reunustaa Tamminsen huudahdus: ”Mikä on siis tieteenhaara, jonka Alhanko todella hallitsee?” Muistio jatkuu viittauksilla Alhangon tutkijanmoraalin heikosta tasosta (”hän ei yksinkertaisesti ole selvillä tieteellisen tutkimuksen luonteesta”) edeten kieliasua kohtaan suunnatun kritiikin kautta itse väitöstilaisuuden kulkuun. Selviää, että Tamminen oli esittänyt tilaisuudessa kriittisiä kysymyksiä, mutta kustos oli rajannut ylimääräisten opponenttien liikkumatilaa. Tamminsen mukaan työn pääongelmana oli hajanaisuus ja heterogeenisuus: ”Yritin väitöstilaisuudessa kärsivällisesti ottaa selville, oliko asia lopultakaan valjennut hänelle sen kirjallisuuden avulla, jota olin hänelle suositellut, jolloin todella useaan otteeseen tiedustelin hänen käsitystään tietyistä asioista sellaisessa tapauksessa, että tehdään tiettyjä oletuksia.” Tamminsen mukaan ongelman ydin oli siinä, että ”on kuin Alhanko ei tajuaisi, että hän ei puolusta akateemista väitöskirjaansa käytännön liikemiehen, vaan tieteenharjoittajan ominaisuudessa”. Lopupäätelmä oli karu. Tamminsen mukaan Alhangon väitöskirjan hyväksyminen vahingoittaisi Kauppakorkeakoulun mainetta tieteellisenä laitoksena.³⁰

Opposition avainsana oli tieteellisyys. Kauppakorkeakoulun tutkimuksellinen pohja oli vahvistunut jo sotavuonna 1944, kun alettiin jakaa Antti Wihurin ja Liikesivistysrahaston apurahoja väitöskirjatutkimuksiin. Liiketaloustieteilijä, teollisuuden laskentatoimeen perehtynyt Henrik Virkkunen, joka oli syntynyt vuonna 1917 kuten Erkki Alhankokin, kuului ensimmäisten rahoitettujen sukupolveen, jonka odotettiin rakentavan Kauppakorkeakoululle itsenäistä tutkimustraditiota. Näkemyksiin vaikuttivat sodan jälkeiset kansantaloustieteen uudet virtaukset ja kotimaassa tapahtunut korkeakoulujen sekä ammattiin johtavien oppialojen tieteellistymiskehitys. Kilpailu Helsingin yliopiston ja sen uuden valtiotieteellisen tiedekunnan kanssa puristi Kauppakorkeakouluun uudenlaista akateemista puhevirtaa; jo rehtori Louhivuoren aikana päädyttiin kaksijalkaisen tutkimustradition luomiseen. Toinen olisi kansantaloustiede ja toinen liiketaloustiede. Tavoitteena oli tehdä Kauppakorkeakoulusta ”Taloudellinen Korkeakoulu” palvelemaan sekä yksityisen sektorin, että valtion ja kuntien hallintoa ja kauppaa.³¹

Vuonna 1913 syntynyt Mikko Tamminen oli nimitetty vuonna 1949 Kauppakorkeakoulun kansantaloustieteen dosentiksi ja seuraavana vuonna saman tieteenalan toiseksi professoriksi. Harvardissa ja Cambridgessa opiskellut Tamminen oli hyvin selvillä Kauppakorkeakoulun tutkimuksen uusista haasteista. Hän ajoi tutkimukseen vahvempaa kansainvälisyyttä ja erityisesti angloamerikkalaisen, makroekonomisiin ja teoreettisiin tutkimuskysymyksiin liittyvän suuntauksen voimistamista. Kansantaloustieteen menetelmä- ja peruskysymyksistä kirjoittaessaan hän edisti uuden metodisen otteen ja keynesiläisen talusteorian läpimurtoa Suomessa.

29. Yllämainittu kokous, Liite B, Professori Mikko Tamminsen lausunto, sivu 5–6.

30. Mainittu kokous, Liite B, Professori Mikko Tamminsen lausunto, sivu 11–13.

31. Michelsen, *Vuosisadan tilinpäätös*, 129, 136–139.

Tamminen kuului niihin harvoihin tutkijoihin, jotka alkoivat suunnitella akateemista uraa Kauppakorkeakoulussa. Jatko-opiskelusta tuli todellinen vaihtoehto vasta 1940-luvun lopussa. Taloudellisen tilanteen parantuminen mahdollisti uusien opetusvirkojen perustamisen ja uusien professorinvirkojen saamisen kauppa-oi-keuteen, liikelaskentaoppiin, kansantaloustieteeseen ja liikkeenhoito-oppiin.³²

”Ehdotan väitöskirjan hylättäväksi...”

Kauppakorkeakoulun opettajaneuvoston kokouksessa 15. lokakuuta rintamalinjat olivat jo asettuneet. Väitöskirjan puoltamista ajoi voimakkaimmin rehtori Kaarlo Hildén, tukenaan viralliset tarkastajat Roschier ja Saari, Saari tosin asiaa ”aprikoituaan”. Tilanne ajoi opetusneuvoston muut jäsenet vaikeaan tilanteeseen, mihin Kauppakorkeakoulun entinen rehtori, vararehtori ja kauppaoikeuden professori Kalle Kauppi viittasi kirjallisessa muistiossaan. Keskusteluissa oli viitattu mahdollisuuteen saada ulkopuoliselta, ehkä kansainväliseltä tutkijalta lausunto, mikä olisi Kaupin mukaan ”saattanut vielä auttaa objektiivisessa arvioinnissa sekä lisätä subjektiivista turvallisuudentunnetta ratkaisun oikeaan osuvaisuuden suhteen”. Tähän ei kuitenkaan menty, ja päätös tehtiin niiden asiakirjojen pohjalta, joihin tässäkin tekstissä on viitattu. Kauppi nosti esiin painavimmaksi argumentiksi sen, että teoksen käsittely ”juuri kansan- ja liiketaloudelliselta kannalta näyttää olevan käsitteiden epätäsmällisyyden takia ja kysymysten aset- telun puolesta hämäävä ja sekavaa”. Lopputulok- sena oli Kaupin asettuminen kriittiseen rintamaan.³³

Kokouksessa kuultiin vielä puolustuksen pu- heenvuoro eli kustos, professori Hildén oli jättä- nyt kommentoivan muistion opettajaneuvostol- le. Hildénin tekstistä paistoi avoin antipatia op- positiota kohtaan:

Herrojen Virkkusen ja Tammisen muistiota luonneh- tivat toisaalla ylimielinen ja loukkaava sävy, joka on

epätavallista akateemisissa asiakirjoissa, toisaalla ehdoton varmuus, jolla oikeutta haetaan ja tuomioita langetetaan. Kirjoittajat löytävät tutkimuksesta pelkästään puutteita, he katsovat, että aineiston valinta ja sijoitus on sattumanvaraista ja epätydyttä- vää, he julistavat, että kirjan ensimmäinen luku sisältää yleistietoa, joka lienee saatavissa hakuteok- sista eikä edusta mitään tieteellisesti arvokasta tutkimussuoritusta, että tutkimuksen metsälliset ja teknologiset osat eivät sisällä sellaisia ansioita, että ne yksinään voisivat puoltaa väitöskirjan hyväksymis- tä [– –] Eikä tässä kyllin. He langettavat syytöksiä tekijän tutkijamoraalia vastaan, väittäen tekijän salaavan tosiseikkoja ja suhtautuvan kevytmielisesti tieteellisen totuuden etsintään. Ja lopuksi he täydentävät langettamansa kuolemantuomion kategorisesti julistamalla, että teoksen kieliasu on siinä määrin arvostelun alapuolella, että kirjan julkaiseminen englanninkielellä on suoranainen skan- daali.

Hildén asettuu puolustamaan koko arvovallal- laan Alhankoa ja tämän perehtyneisyyttä ”Co- lombian oloihin yleensä ja maan paperikysy- mykseen erityisesti”. Hildén osoittaa Virkkusen ja Tammisen kritiikin puutteet ja ”tendenssimäi- syyden”, ja toteaa lopuksi: ”Ilman epäilyksiä olen valmis puoltamaan väitöskirjan hyväksymistä ja yhdyin niinmuodoin siihen käsitykseen, johon vi- rallisina vastaväittäjinä toimineet asiantuntijat ovat tulleet otettuaan tasapuolisesti huomioon

32. Michelsen, *Vuosisadan tilinpäätös*, 144–147. Mikko Tamminen (1913–1965) oli 1950- ja 1960-luvulla Suomen huomattavimpia ekonomisteja. Kauppakorkeakoulun professorina hän perehtyi valuuttakurssien ja -politiikan, kilpailuteorian sekä taloudellisen kasvun ongelmiin. Henrik Virkkunen (1917–1963) nimitettiin Kauppakorkeakou- lun vakinaiseksi professoriksi vuonna 1955. Sekä Tammi- nen että Virkkunen vaikuttivat ennen varhaista kuole- maansa Kauppakorkeakoulun rehtoreina.

33. Aalto-yliopiston arkisto, Kauppakorkeakoulun Opet- tajaneuvoston arkisto, pöytäkirja opettajaneuvoston ko- kouksesta 15.10.1954. Liite D: Professori Kalle Kaupin lau- sunto, sivut 4,7.

teoksen sekä ansiot että puutteet.”³⁴ Lopullinen äänestys suoritettiin avoimin kortein ja keskustellen. Lyhyen yleiskeskustelun jälkeen vt. professori Virkkunen esitti väitöskirjaa hylättäväksi. Häntä kannattivat professorit Tamminen ja Kauppi sekä liiketaloustieteen professori Martti Saarnio ja Huugo Raninen. Kauppaoikeuden professori Väinö Vihma vetosi virallisten vasta-vaittäjien kannanottoihin ja ilmoitti kannattavansa väitöskirjan hyväksymistä. Häntä kannattivat kemian ja tavaraoopin professori Pekka Heinänen, talousmatematiikan professori Ensio Kivikoski ja rehtori Kaarlo Hildén. Äänin 5–4 opettajaneuvosto päätti Alhangon väitöskirjan hylkäämisestä.³⁵

Tieteellistä vai kaupallista?

Tätä kirjoitettaessa on kulunut 60 vuotta Erkki Alhangon väitöskirjan hylkäämisestä. Tapaukset ovat olleet hyvin harvinaisia Suomen tieteen historiassa – siksi perusteellinen käsittely on paikallaan. Mikä prosessia meni pieleen? Jälkikäteen voidaan vain spekuloida, että monet ristikkäiset akateemiset paineet koituivat Erkki Alhangon kohtaloksi, yhdessä mahdollisten tuleh-
tuneiden henkilösuhteiden ja selvästikin väitöskirjan puutteellisen ohjauksen vuoksi. Tieteellisyydestä oli tullut Kauppakorkeakouluun uusi päämäärä, jonka turvin rima asetettiin korkealle – ja joka kelpasi leimakirveeksi, kun kritiikille piti löytää pohja. Alhangon väitöskirjan aihepiiri oli uusi, lähdeaineisto haasteellinen ja koko näkökulma suomalaisissa kauppatieteen kuvioissa selvästi totuttua kansainvälisempi. Hänen uransa globaalikaupan parissa oli vielä 1950-luvulla harvinainen ja mahdollisesti kateuden aihe. Ymmärrystä ei löytynyt edes samanikäisten tutkija-

kollegojen (Tamminen, Virkkunen) keskuudessa. Työn valmiiksi saattaminen oli mahdollista ilmeisesti rehtori Kaarlo Hildénin vahvan tuen takia.

Väitöskirjan hylkääminen on jo sinällään harvinaista, mutta Alhangon tapaus on vielä erikoisempi. Väitös hylättiin vasta väitöstilaisuuden jälkeen, ja päätöksen hylkäämisestä teki Opettajaneuvosto vastoin molempien vastaväittäjien ja kustoksen suositusta. Jo pitkään on ollut periaatteena, että väitöskirjan hylkäämistä pitää esittää viimeistään väitöstilaisuudessa. Sen jälkeen hylkääminen on myöhäistä. Prosessi soti kaikkia kirjoitettuja ja kirjoittamattomia akateemisia sääntöjä, tutkimusetiikkaa ja väittelijän oikeusturvaa vastaan. Voidaan puhua oikeusmurhasta, tai Kauppakorkeakoulun rehtori Kaarlo Hildénin mukaan ”tieteellisestä kuolemantuomiosta”, joka lankesi hirvittävänä Erkki Alhangon ylle. Nykyisen näkemyksen mukaan Alhangolla olisi ollut oikeus valittaa saamastaan kohtelusta Opetusneuvoston yläpuoliseen tasoon. Kauppakorkeakoulun kohdalla se olisi ollut koulun hallitus. Näin ei kuitenkaan tapahtunut, ja syntynyt näytelmä vahvistaa kuvaa 1950-luvun Kauppakorkeakoulusta tutkimuksellisesti hapuilevana ja epäkypsänä instituutiona. Jos eläisimme Yhdysvalloissa, voisi Kauppakorkeakoululta vaatia anteeksipyyntöä.

34. Aalto-yliopiston arkisto, Kauppakorkeakoulun Opettajaneuvoston arkisto, pöytäkirja opettajaneuvoston kokouksesta 15.10.1954. Liite C: Professori Kaarlo Hildénin muistio.

35. Aalto-yliopiston arkisto, Kauppakorkeakoulun Opettajaneuvoston arkisto, pöytäkirja opettajaneuvoston kokouksesta 15.10.1954.